

Smrt jistá a nejistá

Pavel Toman

Lidová moudrost praví, že nic není v životě tak jisté, jako smrt. Jenomže to je pravda jen zčásti: máme sice jistotu, že jednou přijde konec našeho života, ale v tom, co smrt skutečně je, už taková jistota není. Smrt je vlastně velmi nejistá věc.

O smrti se vůbec špatně přemítá. Co o ní mohu vědět? Ze své vědomé zkušenosti ji neznám. Kolem mne lidé každým dnem umírají, já sám však svou vlastní zkušenost se smrtí v tomto životě nemám. A až ji získám, nebudu o ní už moci vyprávět. Nikdo se pak ode mne nedozví, jaká to cesta pokračuje dál a kam vede.

Mnozí by mi na to dnes řekli, že smrtí veškerá cesta končí, asi jako když se vypne počítač. A hotovo. Naopak, v dřívějších dobách zase téměř neexistovala pochybnost, že cesta života pokračuje i mimo tento svět. Byla to samozřejmá jistota, která vyplývala z vnitřního prožívání sebe sama a nepotřebovala žádné vnější důkazy. Byla to jistota vnitřní, ne vnější. Asi taková, jako když dnes lidé většinou prožívají jako jistotu, že jsou, že žijí, něco dělají, něco chtějí a podobně. Komu by taková jistota viditelně chyběla, byl by označen za blázna nebo příliš mudrujícího filosofa. A podobně tomu bylo dříve i s pokračováním života po smrti.

Nám však samozřejmá a pevná jistota pokračování života obvykle chybí. Vnitřní prožívání a poznávání, které člověku dříve tolik dávalo, bylo postupem času z valné části vytlačeno jiným způsobem poznání, založeném na vlastní nebo zprostředkované zkušenosti vnějšího světa. Hledáme-li tedy bez vnitřního poznání odpověď na otázku, co znamená smrt, může být pomocí určitá úvaha: Co je smrt a co je po ní, to z vlastní zkušenosti nevím. Ale ačkoli můj pohled vpřed smrtí obvykle končí, nemusí to ještě nutně znamenat, že končí vše a dál už nic není. Nemohu sice vidět za roh vedlejšího domu, ale je pravděpodobné, že svět pokračuje i tam, i když můj pohled za roh již nedosáhne. V běžném životě ovšem mohu vstát od stolu a jít se o tom přesvědčit, nahlédnout za onen roh a získat vlastní zkušenost pokračování světa. Za roh smrti nahlédnout nedokáži. Mohu si jen představit, že život také pokračuje, i když ho již nedokáži ve své pozemské hlavě myšlenkami sledovat. Rozhodně mám ale jistotu, že mírou toho, co jest — ani mne samotného — není jen to, co v myšlenkách vejde do mé hlavy, ani to, co naplňuje hlavy všech ostatních lidí na světě.

Ale ačkoli lze o smrti rozumovat na různé způsoby, strach, který zasahuje hlubinu lidské bytosti, tak snadno odmyslet nelze. Vždyť neznáme-li nic, než tento svět a tento život, pak je smrt koncem všeho, co známe, je koncem veškeré jistoty. A známe-li něco navíc, pak dnes zase nemáme jistotu tohoto poznání. Jinou věcí je, že smrti se lidé báli také v dřívějších dobách, kdy ještě počítali s pokračováním života jednotlivce. Někdy také poznávali, že se člověk znovu na tento svět po určené době navrátí, znovu se narodí, aby tu žil nový život. A přece i oni se smrti báli. Smrt tehdy znamenala soud, který zjeví nejhlubší pravdu o tom, jak člověk využil svého právě skončeného pozemského života. Čím ho učinil. A potom měla následovat odpovídající odměna nebo trest.

Dnes spíše než o trestu a odměně uvažujeme o tom, že si neseme následky svých činů i za hranice tohoto života a musíme tyto své činy nějakým způsobem vyrovnávat. Co člověk ve svém životě dával okolí, to musí dostat zpět. Ale to by zase mělo být nakonec přijatelné: člověk tak může kráčet světem a odevzdaně přijímat úder osudu i dary štěstěny, neboť to vše si vlastně sám vytvořil. A ani ten poslední úder, který ho znovu zastaví na cestě, není vlastně ničím hrozivým, neboť smrt v tomto pojetí znamená spíše jen slavnostní přechod do duchovního světa a pak nový návrat dle neměnných světových zákonů. Proč tedy mít strach?

Možná strach ze smrti naznačuje, že konec tohoto života není jen samozřejmým přechodem z jednoho stavu existence do druhého. Ve smrti se tak odhaluje cosi nedobrého z lidské podstaty, jakási slabost a porušenost. Nestálost, nepevnost vnitřní, která vede k nestálosti a nepevnosti ve vnějším světě, v celku stvoření. Člověk jakoby „nevydrží“ na tomto světě, vyčerpá svou schopnost žít zde a musí jít jinam. Ale ani tam „jinde“ nevydrží, zase se vrací zpátky na zemi a koloběh se opakuje. Hnán neklidem stále běží vpřed, až znovu zase vyčerpán padne na tvář a prodere se zemí pryč. Proč jen nedokáže vydržet?

Určitou odpověď nabízí biblický příběh o pádu člověka, který vypráví, jak v touze po božské nezávislosti přestal člověk důvěřovat svému Stvořiteli a odtrhl se od něj. Bohem se však nestal, naopak, jen ubohou bytostí, která ztratila svou původní lásku a sílu a musí teď s ostatním stvořením bojovat o své přežití. Musí pohlcovat život, aby sám mohl na určený a nedlouhý čas přežít. Proto dnes nedokáže ostatnímu stvoření spravedlivě vládnout, ač k tomu byl určen, a občas o něčem takovém ještě snívá, ale jen z něho kořistí a ničí je. Marně hledá svůj ztracený obraz Boha. Vždyť obrazem Boha původně byl, a pravým smyslem jeho života zůstává obnovení tohoto stavu. Ale pouhý návrat zpět už možný není. Nelze jít pozpátku, zbývá jen cesta vpřed. Kdyby však po ní člověk kráčel sám, byla by to cesta bez naděje, neboť sám Boha nalézt nemůže. Smrt by pak byla jen přechodem z jednoho beznadějného stavu existence opět do nové beznaděje v duchovním světě, beznaděje o to horší, že v duchovním světě by měl blíže k Bohu, a přece by mu byl zcela vzdálen. Navrátit se k němu lze jen zde, na zemi.

Biblický příběh mi odhaluje, jak bez Boha ztrácím nakonec i sám sebe. V každém jednotlivém životě chátrání duše postupuje dál a dál. Jestliže pádem jsem odumřel společenství s Bohem, životem a smrtí odumírám stále více sám sobě. Přestávám být sám sebou a nakonec přestanu být úplně.

Přesto právě nyní je brána do nebes otevřena. Činem Krista, který proměnil běh věcí zcela zásadním způsobem, nejde už svět jen svou cestou celý, ačkoli — a právě proto — se nás o tom snaží stále vehementněji přesvědčovat. Na rozdíl od časů před Kristem nyní existuje možnost jiné cesty, která neklesá dolů i přes sebeušlechtlejší úsilí poutníků, jako tomu bývalo dříve. Naopak, vede vzhůru, k nebesům, a sama pomáhá nést každého, kdo se po ní vydá.

Proto jsem se vrátil znovu na tento svět, abych zde našel šanci setkat se s Kristem i v porušenosti své duše i těla a mohl v něm uzříti obraz pravého Boha v tváři člověka. Cítím, že život již zvítězil, ale vidím, jak smrt dosud vládne na velkém území lidské existence. Počátek života leží v srdci, a pokud nevstoupí Kristus do srdce, jako by se pro člověka Kristův čin nestal. Ani ho nemůže poznat. Neboť pro každé poznání,

keré nezačalo proměnou srdce, vypadá svět a jeho dějiny stále stejně. Až proměněné srdce si povšimne rozdílů. Jak rozdílná melodie například zní v literatuře z doby před Kristem a jak jiná po Kristu. Svět se po Kristu změnil. Smrt zde stále ještě je, ale její vláda je omezená. Vládne jen tělu, duše si svého vládce již může sama zvolit. Před duší se otevřela brána do budoucnosti a za ní cesta do věčnosti. Dveře do nebes.

Skutečná smrt je smrt duše, ne těla. Bez Krista by má duše umírala stále více, v nezvratném a přitom spravedlivém procesu, který tak dobře znám. Budu-li však mít Krista ve svém srdci, mohu se znovu stát sám sebou. Stát se tím, kým mám být: Božím obrazem z prachu země a z Božího dechu. Pak mohu říci s apoštolem Pavlem: „*Smrti, kde je tvůj osten?*“ Bez Krista to však říci nelze, neboť odpovědí by byl jen závan rozpadajícího se prachu.

Tak, jak je nejisté mé srdce na svých cestách, tak je nejistý i život mé duše.